

В защита на либертарианството и нулевия данък*

Милен Велчев

Господин ректор,
Уважаеми преподаватели и студенти,
Дами и господа,

Позволете ми да се обърна към всички вас, за да изразя своята благодарност за високата чест, която ми е оказана днес с удостояването ми с почетната титла „доктор хонорис кауза” на Университета за национално и световно стопанство. Благодаря най-сърдечно на Академичния съвет на УНСС за вниманието, което засвидетелства на един от своите възпитаници - горд, щастлив и искрено развълнуван от възможността да получи най-ценното признание за работата и развитието си от своя университет. Позволете ми да споделя, че този момент е по-щастлив за мен и поради факта, че титлата, с която съм удостоен е признание и за работата на всички съмишленици, колеги, професионалисти, без които постиженията, привлекли вниманието ви не биха били възможни. И нека добавя, че това високо отличие дължа и на всеки един от нас, допринесъл за това успехите на страната ни да станат видими, постиженията реални и напредъкът – осезаем.

Бих искал днес да защита пред вас една идея, която ме вдъхновява и в която вярвам; една модерна и същевременно стара философия за свободата, за изграждането на свободно гражданско общество на икономически напредък и благоденствие, за изграждането на общество, към каквото страната ни се стреми. Говоря за либертарианството.

В известен смисъл винаги е имало само две ключови понятия във всички политически философии: свобода и власт. Едната признава правото на индивида да ръководи собствената си съдба като следва своите възгледи, вярвания, нагласи и желания, стига да зачита същите права и на останалите. Другата, образно казано, „изнася” и налага собствената си представа за добро и правилно, като не признава на човека правото му да греши дори спрямо себе си, но най-вече спрямо правилната линия, начертана от властта. Разбира се, не е изненада, че философията на властта обикновено е била по-привлекателна за онези, които държат властта.

Философията на свободата е имала много имена. Тя е представена в древната източна мисъл, провокира умовете на гръцката цивилизация, защитавана е от християнството. Философията на свободата сменя лицата, имената, носителите си през вековете, за да достигне до нас в своята константна същност – уважение към индивида и увереност в способността на обикновените хора да вземат мъдри решения за своя собствен живот.

Либертарианството, както подсказва и самото име, е вяра в това, че всеки човек притежава своя собствен живот и имущество и има право да избира как да разполага с тях дотогава, докато уважава същото това право и на останалите. Оттук е видно, че либертарианците считат индивида за основна единица на обществения анализ – единствено индивидите вземат решения, но и единствено те могат да носят отговорност за своите действия. Тъй като индивидите са морални субекти, те имат право да бъдат защитени в своя живот, свобода и собственост. И тези права не се подаряват от държавата или обществото, а са, напротив, присъщи на природата на човешките същества. Не случайно една от най-прочутите книги на всички времена, изиграли огромна роля за развитието на западната цивилизация – „Обществения договор” на Жан-Жак Русо започва с тази прокламация: „Човек се ражда свободен, но навсякъде е в

* Академично слово на тема „Неравенството на свободата, несвободата на неравенството” по повод удостояването му с почетната титла „доктор хонорис кауза” от Академичния съвет на УНСС, 02.12.2004 г.

окови.” Това схващане предопределя позицията на либертарианската философия по отношение на държавата, а именно, че ролята ѝ трябва да се свежда до тази на защитник на изначалните човешки права, когато те биват нарушавани, но това трябва да става с минимална намеса в живота на индивида, за да не се наруши правото му на лична свобода. Правото на именно тази свобода, в която човек е неограничен в творческите и продуктивните си импулси, свободата, с която отделният индивид е силен да взаимодейства с останалите, да прави избор, да греши и да носи последиците от грешките си, но най-вече да създава блага, бъдеще и по-добър живот за себе си и като логично следствие – за обществото.

Къде в широкия политически спектър е мястото на либертарианството – дали до лявата идея за социалната държава или по-близо до пазарния възглед на дясното крило? Някои казват, че либертарианството не е нито ляво, нито дясно, когато се водим от определенията на съвременното политическо пространство. Други смятат, че то комбинира по уместен начин най-доброто от двата полюса, за да стъпи от една стана на лявата позиция за самоуправлението като толерантност към другите, а от друга на дясната за отговорното икономическо поведение. А комбинацията от тези две основи води до социална хармония и материално благоденствие. Трети перифразират това виждане и на шега твърдят, че либертарианците са десни по икономическите въпроси и леви по социалните.

В този ден не заставам пред вас, за да правя агитация за управляващата коалиция НДСВ – ДПС. Струва ми се обаче, че рязко намалените през последните години данъчни ставки говорят за повече от просто лингвистично съвпадение между либертарианството и либералния характер на нашите два политически субекта.

Либертарианството обаче, не е само политическа философия. То е идея, разбиране, интуиция, каквато е свободата сама по себе си, и следователно е борба за правото на свободен избор и толерантност във всички сфери на нашия живот. Ще открием либертарианската идея в усилията за установяване на религиозна търпимост, в аболиционисткото движение в САЩ, в борбата за недискриминация на различни групи от хора.

Надявам се че ще ми простите прагматичността на финансист, уважаеми дами и господа, която ме кара да избира само една от тези сфери, и да говоря само за някои от основните икономически възгледи на либертарианството. За да се доближим до икономическата визия на философията за свободата, бих искал да споделя с вас два основни принципа, които без съмнение са исконни характеристики и двигатели на свободната икономика. Те са прости, ясни и неоспорими. Нека започнем от първия, който може да бъде представен така:

“Свободните хора не са равни, а равните хора не са свободни.”

Бързам да уточня кое точно равенство имам предвид. Разбира се не става въпрос за равенството пред закона или за политическа свобода; не става дума за политически свободни хора, които не са равни пред закона. „Който бърка политическата свобода със свободата изобщо и политическото равенство с еднаквостта, не е разсъждавал по въпроса повече от пет минути без прекъсване”, е казал по подобен повод Бърнард Шоу.

Това, за което всъщност става дума, е икономическото равенство – доходите и материалното състояние, тоест всичко онова, което можем да предложим или придобием на свободния пазар.

За да изясним по-добре този принцип, нека го разделим на две и започнем от “Свободните хора не са равни”. Предполагам ще се съгласите, че когато хората са свободни да бъдат себе си, да разполагат със съдбата си, свободно да полагат усилия за подобряване на своето благосъстояние и на това на своите семейства, резултатът на пазара не би могъл да бъде еднакви доходи за всички. След като безспорно всеки от нас е уникално същество, различно от всяко друго, съществувало някога, защо би трябвало

да очакваме, че действията и пазарните ни взаимоотношения биха дали еднакви резултати? Всички ние имаме различни дарби, таланти, умения. Някои имат повече или по-високо ценени дарби от други. Понякога откриваме истинското си призвание едва в по-късен етап от живота си. Важното е да имаме свободата да го търсим.

Ние сме различни и в степента на предприемаческия си дух, в готовността си за работа, в усилията, които ѝ посвещаваме, различни сме и в умението си да спестяваме. Бих се обзаложил, че ако някой успее за една нощ с едно щракване на пръстите да ни направи равни по доход и благосъстояние, то утре по това време всички отново ще бъдем различни, защото някои ще спестят част от парите си, а други ще ги изхарчат.

Всичко това логично ни води до заключението, че ако хората са свободни да бъдат себе си, то те не биха могли да бъдат икономически равни.

Затова не мога да се съглася с тезата, че преходът в България ще завърши едва когато всички забогатееят и започнат да живеят като средния европейец. Среден европейец няма. Това понятие неоснователно скрива огромната пропаст между бедните безработни и бездомни хора и невъобразимо богатите аристократи в една Англия, например. Та нали не твърдим, че понеже 30% от американците нямат здравна осигуровка, САЩ не са излезли още от прехода.

Колкото до втората част на този принцип, а именно, че “равните хора не са свободни”, то бих ви предложил да помислим за момент, за да открием страна, в която хората са действително икономически равни. Ако вече се сетихте за такава, то нека ви убедя, че хората в тази страна съвсем не са свободни. Защо? Честно казано, единственият начин да уеднаквим доходите и благосъстоянието в едно общество е да подтиснем способностите на по-предприемчивите; да им пречим сами да се развиват и да забогатяват, да задържим изкуствено развитието на малцинството, защото, уви, особено способните хора са винаги малцинство, за да можем да изравним скоростта им с тази на по-бавното, по-мудно мнозинство. Тоест единственият начин е буквално да се приложи сила, за да се задължат талантливите да изпълняват заповеди като: Не се справяй добре! Не работи повече и по-добре от другия! Не обслужвай по-добре от конкурента си! Не спестявай и не харчи по-разумно от другия! Надявам се, че никои от нас не би искал да живее в подобно общество, особено след злощастните опити на комунистическия режим да унифицира всички ни, често използвайки подобни силови методи.

Позволете ми да ви дам още един пример, от световната данъчна практика. Без да навлизам в конкретиката на току-що гласуваните от българския парламент данъчни закони, бих искал да отбележа, че либертарианската идея за ненамеса на държавата и за свободни пазарни взаимоотношения предвижда ниски данъчни ставки, които да стимулират производството и бизнеса. Разбира се, не трябва да забравяме, че това, към което се стреми и нашето правителство, е плавен поетапен процес. Това, което исках да споделя с вас се отнася именно до високите данъци и по-конкретно до силно разчленената скала за облагане на доходите на физическите лица, традиционно предлагана от левите политически сили. Когато това лято увеличихме заплатите в бюджетна сфера, се оказа, че много от служителите не останаха удовлетворени. И това е естествено. Не остана тайна за никого, че увеличеният доход на доста от тях навлезе в следващия етап на данъчната скала, което автоматично означаваше по-висок процент на облагане на доходите. Тоест, много хора си зададоха въпроса “Защо ми е по висока заплата, ако реалният доход расте по-бавно?” Знаем, че заплащането може да бъде увеличено по различни причини – индивидуален подход от страна на работодателя при добра работа на подчинения, повишаване на квалификацията и т.н. Какъв стимул бихте имали да повишите качеството на работата си или да подобрите уменията си, ако заплащането ви реално няма да се увеличи? Нима не трябва хората да се стремят да работят повече и по-добре, за да повишат благосъстоянието си? И нима трябва да бъдат санкционирани в този си стремеж? Трябва ли да целим относително да уеднаквим

хората в заплащането им, въпреки различните усилия, посветеното време и умения, които влагат в работата си. Данъчното законодателство в страни като Великобритания, Холандия, Ирландия, в които скалата за облагане доходите на физическите лица е с не повече от 3 етажа, потвърждава това заключение.

И тук бих искал да използвам случая да изразя една позиция, която в следващите дни може да бъде оценена от доброжелателите като смела, а от недоброжелателите – като безразсъдна.

За мен е предизвикателство да съм първият финансов министър, който подкрепя неотдавнашния призив на проф. Виктория Кързан Прайс, президент на обществото “Мон перелин”, да се премахне данъкът върху корпоративната печалба в целия свят. Разбира се България може да си позволи това в координация с ЕС. Това е начин да се получи хармонизация на корпоративните данъчните ставки в общността на едно минимално равнище.

Преди малко заявих, че ще се спра на два основни принципа от икономическата философия на либертарианството. Дотук се спрях на принципите на свободното неравенство и несвободното равенство. А ето го и другият принцип:

Човек се грижи за това, което му принадлежи. А това, което принадлежи на всички или на никого, обикновено е оставено на произвола.”

Този принцип е в основата на “магическия ефект” на частната собственост. Той дава и ключово обяснение за провала на социалистическите икономики по света.

В Съветския съюз, а и в България преди 1989 г., властите прокламираха върховенство на централното планиране и държавната собственост. Те считаха, че частната собственост е егоистична и непродуктивна и искаха да ни убедят, че под вещото ръководство на централната власт ресурсите ще бъдат използвани за общото благо. Храната на земеделеца стана “народна храна” и хората бяха гладни. Фабриката на предприемача стана “народна фабрика” и започна да произвежда стоки, непроддаваеми на никой външен пазар.

И ако считате, че можете да се грижите еднакво добре за всяка собственост, то бих ви посъветвал да отидете да живеете в жилището на някой друг и да карате неговата кола за около месец. Гарантирам ви, че нито жилището, нито колата ще изглеждат като вашите собствени след същия период от време.

Ето защо е работещо разбирането, че хората са по-усърдни и по-разумно ползват ресурсите, ако собствеността върху имуществото е частна.

Друга полза от частната собственост, не така очевидно икономическа, е че тя разпределя властта. Когато един субект като държавата притежава цялата собственост, индивидите нямат защита от нейната воля. Институцията на частната собственост позволява на много хора да намерят своето собствено място, където са защитени от враждебните действия на други хора или на държавата.

Уважаеми дами и господа,

Либералните и либертарианските идеи всъщност имат своята дълга традиция и в България. Непосредствено след освобождението на страната ни през 1878 г. много от строителите на Третата Българска държава, приемат тази философия и този подход към управлението на обществото, икономиката и държавата. И това е напълно логично – голяма част от тях са активни участници в националните борби за освобождение. В техните очи схващането, че човек има рождено право на съществуване, свобода и собственост, е било естествено продължение на амбициите и мечтите им да видят родината си като независима, просперираща държава.

Днес, след един продължителен и тежък период на изолация и тоталитаризъм, след друг също така продължителен и тежък период на преход, значителна част от българското общество отново вижда в тези идеи шанс за по-успешно и по-бързо развитие на страната. Развитие, основано на прозрачност в политиката, на частна собственост, ниски данъци, свободни пазари и конкуренция в икономиката, на децентрализация на властта, на свободен избор за хората. Защото свободата не е лукс. Тя е много повече от щастливо стечение на обстоятелствата или концепция, която по навик защитаваме. Свободата е движеща сила за всичко, което се случва в нас, с нас и чрез нас. Нека живеем в тази свобода да бъдем себе си и да останем толерантни към другите. Или както се шегува доктор Кенет Бисън, член на американската либертарианска партия “Либертарианството е онова, на което ви учи майка ви: дръж се добре и не удрай сестра си.”

Уважаеми дами и господа,

Позволете ми да благодаря, че имах възможността да споделя тези идеи с вас днес.

Още веднъж благодаря за високата чест, която ми оказа цялото академично ръководство.

Благодаря за вниманието!

Бележка на ИПИ: Професор Виктория Кързан Прайс, президент на обществото “Мон Пелерин” беше преди около месец в България и участва в Европейската ресурсна банка, където лектор беше и Милен Велчев. Повече информация за ресурсната банка можете да намерите на www.rbeurope.org. Материалите, подготвени от ИПИ за ресурсната банка са достъпни на www.ime.bg/bg/Europe_Bank.html

Повече за либертарианството можете да прочетете в книгата на Дейвид Боаз “Либертарианството: въведение” - helikon.bg/book.php?book_id=110314